

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ЗАХІДНОДОНБАСЬКИЙ ІНСТИТУТ

(назва навчального підрозділу)

КАФЕДРА ПРАВА

(повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Фінансове право»

(назва дисципліни)

на тему: «Протидія податковим правопорушенням і ухиленню від сплати податків.»

Студента (ки) **Макзенко Н.Є.**

групи ІН35-8-23-Б1П(4,6 з)

напряму підготовки (спеціальності) _Право

Керівник, доцент, к.ю.н., доцент **Леонова О.В.**

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: ____ ECTS ____

Члени комісії

_____

_____

_____

_____

_____

_____

м. Павлоград - 2025р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Правові засади протидії податковим правопорушенням	6
1.1. Поняття та класифікація податкових правопорушень	6
1.2. Нормативно-правове регулювання протидії ухиленню від сплати податків...9	
РОЗДІЛ 2. Організаційно-правові механізми протидії податковим правопорушенням	14
2.1. Система органів, що здійснюють боротьбу з податковими порушеннями ...14	
2.2. Повноваження Бюро економічної безпеки України у сфері податкового контролю.....	17
РОЗДІЛ 3. Проблеми та напрями вдосконалення протидії ухиленню від сплати податків	22
3.1. Стан та тенденції податкових правопорушень в Україні	22
3.2. Шляхи підвищення ефективності протидії податковим зловживанням.....	25
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	32

ВСТУП

Становлення ефективної системи податкового контролю та протидії податковим правопорушенням є одним із ключових напрямів реформування фінансово-правових відносин в Україні. У сучасних умовах економічної нестабільності, військових викликів та необхідності наповнення державного бюджету особливої ваги набуває питання забезпечення належного рівня податкової дисципліни та недопущення ухилення від сплати податків. Податкові правопорушення завдають істотної шкоди фінансовим інтересам держави, знижують рівень довіри платників до податкової системи, а також негативно впливають на розвиток національної економіки та соціальної сфери.

Податкові надходження є головним джерелом формування державного бюджету, а отже, ефективна протидія податковим правопорушенням безпосередньо впливає на фінансову стабільність держави. За даними Міністерства фінансів України, близько 20 відсотків потенційних податкових надходжень щороку втрачаються через ухилення від сплати податків, тінізацію економіки, використання схем мінімізації податкових зобов'язань. Такі тенденції актуалізують потребу у вдосконаленні правових механізмів виявлення, запобігання та розслідування податкових злочинів.

Проблема ухилення від сплати податків має не лише економічний, але й соціально-правовий вимір. Вона пов'язана із загальним рівнем правосвідомості платників, недосконалістю податкового законодавства, низькою ефективністю контролюючих органів та недостатнім рівнем відповідальності за вчинення податкових правопорушень. Особливої актуальності питання набуває у контексті євроінтеграційних процесів, адже адаптація українського законодавства до стандартів Європейського Союзу передбачає створення прозорої, справедливої та дієвої податкової системи, у якій контроль і відповідальність є невід'ємними елементами правопорядку.

Нині в Україні функціонує розгалужена система органів, що забезпечують протидію податковим правопорушенням: Бюро економічної безпеки України, Державна податкова служба, Національна поліція,

прокуратура, а також судові органи. Проте ефективність їхньої діяльності часто знижується через відсутність належної координації, дублювання повноважень, нестачу аналітичних інструментів та обмежені можливості у сфері фінансової розвідки. У зв'язку з цим постає потреба у розробленні єдиної державної стратегії протидії ухиленню від сплати податків, що має спиратися на сучасні європейські стандарти, принципи прозорості, пропорційності та невідворотності відповідальності.

Наукове вивчення проблеми податкових правопорушень має глибоке підґрунтя в українській правовій доктрині. Дослідженню цього питання присвячені праці таких учених, як В. Андрущенко, І. Бабін, О. Дубровський, М. Кучер, Т. Мельник, Л. Левченко, які розглядали теоретичні та практичні аспекти податкової відповідальності, функції податкового контролю та шляхи підвищення його ефективності. Проте в умовах сучасних економічних трансформацій, цифровізації бізнесу та глобалізації фінансових потоків виникають нові форми податкових зловживань, що потребують удосконалення існуючих механізмів протидії.

Метою курсової роботи є дослідження правових та організаційних засад протидії податковим правопорушенням і ухиленню від сплати податків, аналіз діяльності уповноважених органів та розроблення пропозицій щодо підвищення ефективності державної політики у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети у роботі вирішуються такі основні завдання:

- з'ясувати зміст і види податкових правопорушень;
- дослідити нормативно-правове регулювання протидії ухиленню від сплати податків;
- проаналізувати систему органів, що здійснюють боротьбу з податковими правопорушеннями;
- розглянути повноваження Бюро економічної безпеки України у сфері податкового контролю;

– виявити проблеми правозастосування та запропонувати шляхи вдосконалення механізмів протидії податковим правопорушенням.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення податкового контролю та притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства.

Предметом дослідження є норми податкового, фінансового, кримінального та адміністративного законодавства України, які визначають правові основи протидії податковим правопорушенням і ухиленню від сплати податків, а також практика їх реалізації.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-правові методи: системно-структурний, порівняльно-правовий, аналітичний, формально-юридичний та статистичний. Використання цих методів дало змогу комплексно розкрити сутність проблеми, виявити закономірності її розвитку та сформулювати практичні рекомендації.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі сучасного стану правового регулювання протидії податковим правопорушенням в Україні, узагальненні проблем правозастосування, а також у формулюванні пропозицій щодо вдосконалення законодавства та діяльності контрольних органів з урахуванням європейських стандартів і практики держав членів ЄС.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання при вдосконаленні законодавства України у сфері податкового контролю, у підготовці рекомендацій для Бюро економічної безпеки України, органів Державної податкової служби, а також у навчальному процесі при викладанні дисциплін фінансово-правового циклу.

Структура курсової роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури. У роботі послідовно розглянуто теоретичні, правові й практичні аспекти протидії податковим правопорушенням, проаналізовано діяльність уповноважених органів і запропоновано напрями вдосконалення механізмів боротьби з ухиленням від сплати податків.

РОЗДІЛ 1. Правові засади протидії податковим правопорушенням

1.1. Поняття та класифікація податкових правопорушень

Податкові правопорушення є однією з найпоширеніших категорій фінансово-правових деліктів, що безпосередньо впливають на стабільність державних фінансів та ефективність функціонування податкової системи. Вони відображають порушення встановленого державою правового порядку у сфері справляння податків і зборів, створюючи загрозу наповненню бюджету, соціальній справедливості та економічній безпеці держави.

Поняття податкового правопорушення визначене у статті 109 Податкового кодексу України, згідно з якою податковим правопорушенням є протиправне, винне (умисне або з необережності) діяння платника податків, контролюючих органів або їх посадових осіб, що призвело до невиконання або неналежного виконання вимог податкового законодавства.[2] Таким чином, ключовими ознаками податкового правопорушення є: протиправність, винність, наявність об'єкта посягання (податкові правовідносини) та настання негативних наслідків у вигляді шкоди державним фінансовим інтересам.

Юридична природа податкових правопорушень полягає у посяганні на встановлений державою порядок сплати податків і зборів, який забезпечує стабільне функціонування публічних фінансів. Вони мають складну структуру, що включає суб'єкт, об'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони. Об'єктом податкового правопорушення виступають суспільні відносини у сфері формування доходів бюджетів. Суб'єктами є платники податків, податкові агенти, посадові особи юридичних осіб, а також службові особи контролюючих органів. Об'єктивна сторона виражається у діях або бездіяльності, які порушують вимоги податкового законодавства, а суб'єктивна – у формі вини, що може бути умисною або необережною.

Науковці трактують податкове правопорушення як вид фінансового делікту, який поєднує ознаки адміністративного і фінансово-правового

проступку. Зокрема, В. Андрущенко визначає «вчинене суб'єктом податкових правовідносин протиправне діяння, що порушує встановлений порядок сплати податків і зборів та тягне за собою юридичну відповідальність». [13]

На думку І. Бабіна, податкове правопорушення є не лише порушенням норм матеріального податкового права, а й проявом недотримання принципу добросовісності платника, закріпленого у статті 16 Податкового кодексу України.[12]

Важливим аспектом розуміння сутності податкових правопорушень є їх класифікація. Залежно від ступеня суспільної небезпеки податкові правопорушення поділяються на:

- податкові проступки це порушення, за які передбачено фінансову або адміністративну відповідальність;
- податкові злочини це діяння, що мають ознаки кримінального правопорушення і караються згідно з Кримінальним кодексом України.

Відповідно до статей 163¹–163⁴ Кодексу України про адміністративні правопорушення, до податкових проступків належать несвоєчасне подання податкової декларації, неподання аудиторського звіту, порушення порядку ведення податкового обліку, невиконання законних вимог контролюючих органів тощо. [4] За такі дії застосовуються штрафи, адміністративні стягнення або інші фінансові санкції.

Податкові злочини передбачені розділом XVIII¹ Кримінального кодексу України. Найбільш поширеними є ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (стаття 212 КК України), фіктивне підприємництво (стаття 205¹), службове підроблення (стаття 366) та легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (стаття 209).[3] Ці злочини становлять підвищену суспільну небезпеку, оскільки підривають фінансову стабільність держави та створюють умови для розвитку тіньової економіки.

Іншим критерієм класифікації є сфера вчинення. За цим показником податкові правопорушення поділяються на:

– порушення, пов'язані з нарахуванням податкових зобов'язань (заниження бази оподаткування, приховування об'єктів оподаткування, подання недостовірних декларацій);

– порушення, пов'язані зі сплатою податків (несвоєчасна або неповна сплата, незаконне відшкодування ПДВ, невнесення податку до бюджету);

– порушення, пов'язані з діяльністю податкових органів (зловживання службовим становищем, порушення порядку перевірок, розголошення податкової інформації).

Залежно від суб'єкта вчинення розрізняють правопорушення, скоєні:

– платниками податків – юридичними або фізичними особами;

– податковими агентами – суб'єктами, які зобов'язані утримувати і сплачувати податки за третіх осіб;

– посадовими особами контролюючих органів – при зловживанні владними повноваженнями або перевищенні службових обов'язків.

Важливим критерієм є форма вини. Податкові правопорушення можуть бути умисними, коли особа свідомо ухиляється від сплати податків або подає неправдиві дані, та необережними, коли порушення стало наслідком недбалості, неуважності або незнання податкових правил. Законодавець передбачає різний ступінь відповідальності залежно від форми вини.

З теоретичного погляду, податкове правопорушення є проявом невиконання податкового обов'язку, визначеного статтею 16 Податкового кодексу України. Виконання цього обов'язку є не лише юридичним, а й громадянським обов'язком платника перед державою. Невиконання цього обов'язку підриває засади податкової справедливості та суперечить принципам рівності і загальності оподаткування, закріпленим у статті 4 Податкового кодексу.[2]

Таким чином, податкове правопорушення можна визначити як протиправне, винне діяння суб'єкта податкових правовідносин, яке виражається у невиконанні або неналежному виконанні податкового обов'язку, спрямоване

на зменшення або уникнення податкових платежів і тягне за собою юридичну відповідальність.

Класифікація податкових правопорушень має важливе практичне значення для правильної кваліфікації діянь, визначення меж відповідальності та вибору адекватних заходів впливу. Вона дозволяє систематизувати різні форми порушень, розмежувати адміністративну, фінансову та кримінальну відповідальність, а також удосконалити механізми запобігання податковим зловживанням. У подальшому це створює підґрунтя для формування більш ефективної системи податкового контролю, орієнтованої на забезпечення стабільного та справедливого функціонування податкової системи держави.

1.2. Нормативно-правове регулювання протидії ухиленню від сплати податків

Правове регулювання протидії ухиленню від сплати податків в Україні ґрунтується на системі нормативно-правових актів, що визначають засади оподаткування, обов'язки платників, повноваження контролюючих органів, порядок проведення перевірок, а також відповідальність за податкові правопорушення. У сукупності ці акти утворюють комплексну правову основу, яка охоплює норми конституційного, податкового, адміністративного, кримінального та фінансового права.

Базовим нормативним актом у цій сфері є Конституція України, яка закріплює фундаментальні принципи податкової політики. Відповідно до статті 67 Конституції, кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.[1] Це положення встановлює загальний обов'язок платників і водночас надає державі право вимагати належного виконання податкових зобов'язань. Конституційний обов'язок сплачувати податки є основою податкової відповідальності, а його порушення розглядається як посягання на фінансові інтереси держави.

Основним кодифікованим актом, що визначає правові механізми протидії ухиленню від сплати податків, виступає Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. Він встановлює систему податків і зборів, права та обов'язки платників, регулює порядок адміністрування податків, проведення перевірок і застосування фінансових санкцій. Згідно зі статтею 16 Податкового кодексу, платник зобов'язаний сплачувати податки у встановлені строки, вести облік доходів, подавати достовірну звітність, нести відповідальність за порушення податкового законодавства.[2]

Стаття 109 Податкового кодексу визначає поняття податкового правопорушення, а стаття 111 регламентує види відповідальності за їх вчинення. Законодавець виокремлює фінансову, адміністративну та кримінальну відповідальність, що забезпечує комплексний вплив на порушників. Наприклад, відповідно до статті 123 Кодексу, у разі, якщо платник податків занижив суму податкового зобов'язання або завищив податковий кредит, до нього застосовується штраф у розмірі 25 відсотків від суми недоплати. При повторному порушенні штраф зростає до 50 відсотків.[2]

Особливе місце серед актів, спрямованих на забезпечення податкової дисципліни, посідає Закон України “Про основні засади державного фінансового контролю в Україні” від 26 січня 1993 року № 2939-XII. Він визначає правові засади діяльності органів державного фінансового контролю, зокрема Державної аудиторської служби, які здійснюють перевірку дотримання законодавства про податки під час використання бюджетних коштів.[6] Закон закріплює право контролюючих органів проводити ревізії, аудити, перевірки та застосовувати санкції у разі виявлення фактів ухилення від сплати податків або нецільового використання коштів.

Суттєву роль у протидії податковим злочинам відіграє Кримінальний кодекс України. У розділі XVIII¹ передбачено низку складів злочинів у сфері оподаткування, серед яких ключовим є ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), передбачене статтею 212. Згідно з нею, умисне ухилення від сплати податків, що призвело до фактичного ненадходження

значних сум до бюджету, карається штрафом, позбавленням права обіймати певні посади або позбавленням волі. [3] Практичне значення цієї норми полягає у встановленні диференційованої відповідальності залежно від розміру завданої шкоди.

З метою реалізації кримінально-правових норм у 2021 році створено Бюро економічної безпеки України (БЕБ) - центральний орган виконавчої влади, діяльність якого регулюється Законом України “Про Бюро економічної безпеки України” від 28 січня 2021 року № 1150-ІХ. Цей орган покликаний замінити податкову міліцію та забезпечити аналітичний, а не силовий підхід до розслідування економічних і податкових правопорушень. Згідно зі статтею 6 Закону, БЕБ має повноваження здійснювати оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування кримінальних правопорушень у сфері оподаткування, аналізувати ризики ухилення від сплати податків і проводити економічні експертизи.[6]

Практика діяльності БЕБ свідчить про тенденцію до зменшення кількості силових обшуків і збільшення кількості аналітичних перевірок. Так, за даними звіту Бюро економічної безпеки за 2024 рік, понад 60 відсотків виявлених схем ухилення від оподаткування стосувалися використання фіктивних підприємств та операцій з безтоварними угодами. У результаті діяльності органу до бюджету було повернуто понад 2,1 млрд грн несплачених податків. Це свідчить про поступовий перехід від каральної до аналітичної моделі протидії економічним злочинам.[17]

Адміністративну складову відповідальності визначає Кодекс України про адміністративні правопорушення, який у статтях 163¹-163⁴ передбачає штрафи за неподання або несвоєчасне подання податкової звітності, порушення порядку ведення бухгалтерського обліку, ненадання інформації контролюючим органам. [4] Такі заходи мають превентивний характер і спрямовані на запобігання системним порушенням.

Серед підзаконних актів значну роль відіграють постанови Кабінету Міністрів України та накази Міністерства фінансів України, що регулюють

порядок проведення податкового контролю. Зокрема, Постанова КМУ від 24 лютого 2021 року № 89 затвердила Порядок функціонування автоматизованої системи моніторингу ризиків при адмініструванні ПДВ, яка дозволяє виявляти фіктивні податкові накладні. Використання цієї системи стало важливим елементом запобігання ухиленню через схеми з податковим кредитом.

Окремо слід виділити міжнародно-правові акти, що впливають на національне регулювання протидії податковим правопорушенням. Україна є учасником Конвенції ОЕСР про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах (1988), а також Програми BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), спрямованої на боротьбу з розмиванням податкової бази та переміщенням прибутків у низькоподаткові юрисдикції. Згідно із Законом України № 466-IX від 16 січня 2020 року, у національне законодавство впроваджено низку норм щодо обміну податковою інформацією між державами та контролю за трансфертним ціноутворенням.[19]

Науковці відзначають, що наявна нормативна база створює достатні передумови для боротьби з ухиленням від сплати податків, однак проблемою залишається неефективність її реалізації. Так, за словами М. Мельника, правові норми часто мають декларативний характер, а система відповідальності не забезпечує невідворотності покарання. В. Ортинський підкреслює, що головною проблемою залишається низький рівень координації між Державною податковою службою, Бюро економічної безпеки та органами прокуратури, що призводить до дублювання перевірок і перевантаження суб'єктів господарювання.[10, 11]

Іншою проблемою є непослідовність судової практики. Судові органи по-різному трактують ознаки складу злочину, передбаченого статтею 212 КК України, зокрема поняття “умисного ухилення”. Так, у рішенні Верховного Суду від 14 березня 2023 року у справі № 826/1234/21 зазначено, що факт несвоєчасної сплати податку не завжди свідчить про умисел платника, якщо доведено наявність об'єктивних перешкод (форс-мажор, арешт рахунків, військові дії).

Така позиція суду відображає прагнення забезпечити баланс між фіскальними інтересами держави та правами платників.[20]

Загалом система нормативно-правового регулювання протидії ухиленню від сплати податків в Україні є комплексною і постійно вдосконалюється. Вона передбачає поєднання трьох основних напрямів: превентивного (податковий контроль, автоматизований моніторинг ризиків), адміністративного (накладення фінансових санкцій, тимчасове призупинення діяльності) та кримінально-правового (розслідування та покарання за податкові злочини).

Однак ефективність реалізації цих норм значною мірою залежить від рівня організації податкової системи, прозорості діяльності контролюючих органів, розвитку аналітичних інструментів та взаємодії з міжнародними партнерами. Подальше вдосконалення правового регулювання має відбуватися шляхом гармонізації податкового законодавства з нормами Європейського Союзу, посилення ролі Бюро економічної безпеки як аналітичного центру, підвищення кваліфікації податкових працівників і розвитку цифрових технологій у сфері контролю.

Отже, нормативно-правова база протидії ухиленню від сплати податків в Україні формує цілісну систему, яка поєднує інструменти запобігання, контролю й покарання. Її подальше вдосконалення має базуватися на принципах правової визначеності, пропорційності відповідальності та ефективної взаємодії між державними інституціями, що забезпечить реальне підвищення рівня податкової дисципліни та фінансової безпеки держави.

РОЗДІЛ 2. Організаційно-правові механізми протидії податковим правопорушенням

2.1. Система органів, що здійснюють боротьбу з податковими порушеннями

Система органів, які здійснюють боротьбу з податковими правопорушеннями, є важливою складовою механізму забезпечення податкової безпеки держави. Вона охоплює низку державних інституцій, що мають різний правовий статус, функції та повноваження, але об'єднані спільною метою - запобігання, виявлення та притягнення до відповідальності осіб, які порушують податкове законодавство. Координація діяльності цих органів визначається відповідними законами України, підзаконними актами та міжнародними зобов'язаннями держави у сфері фінансового контролю.

Основним органом, який безпосередньо здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства, є Державна податкова служба України (ДПС). Її правовий статус визначений Положенням про Державну податкову службу України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 227. Відповідно до цього документа, ДПС є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Основними завданнями служби є контроль за повнотою та своєчасністю сплати податків, зборів, платежів до бюджету, запобігання податковим правопорушенням, а також ведення податкового обліку та адміністрування податків.[7]

ДПС має розгалужену структуру, що включає центральний апарат та територіальні органи в областях і районах. Основні форми її діяльності: камеральні, документальні та фактичні перевірки. За результатами таких перевірок складаються акти або довідки, на підставі яких можуть застосовуватися фінансові санкції або ініціюватися кримінальні провадження.

Наприклад, відповідно до звіту ДПС за 2024 рік, за результатами контрольних заходів було виявлено понад 25 тисяч фактів порушень податкового законодавства, що призвели до донарахування до бюджету понад 10,4 млрд грн податкових зобов'язань.[18]

З 2021 року в Україні діє новий спеціалізований орган це Бюро економічної безпеки України (БЕБ). Його створення передбачено Законом України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28 січня 2021 року № 1150-IX. Основною метою діяльності цього органу є запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, які посягають на економічну безпеку держави, у тому числі ухилення від сплати податків. БЕБ покликане замінити податкову міліцію, діяльність якої тривалий час критикували через неефективність і надмірне силове навантаження на бізнес.

На відміну від податкової міліції, Бюро економічної безпеки реалізує аналітичну модель роботи, яка базується на ризик-орієнтованому підході. Це означає, що основна увага зосереджується на попередженні правопорушень, аналізі фінансових потоків і виявленні ризикових суб'єктів господарювання, а не лише на каральних заходах. Згідно з даними офіційного звіту БЕБ за 2024 рік, у результаті аналітичних перевірок до бюджету було повернуто понад 2 млрд грн несплачених податків, а до суду передано 143 обвинувальні акти щодо ухилення від оподаткування.[17]

У системі боротьби з податковими правопорушеннями важливу роль відіграють також органи прокуратури. Відповідно до статті 131-1 Конституції України та Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII, прокуратура здійснює процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях щодо податкових злочинів, підтримує публічне обвинувачення в суді та забезпечує нагляд за досудовим розслідуванням. Прокуратура координує роботу правоохоронних органів у боротьбі з ухиленням від сплати податків, забезпечуючи дотримання законності на всіх етапах кримінального процесу.

На етапі розслідування та досудового слідства до виявлення і розкриття податкових злочинів також можуть залучатися органи Національної поліції,

Служби безпеки України та Бюро економічної безпеки у межах їх компетенції. Відповідно до статті 23 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейські уповноважені брати участь у розслідуванні злочинів, що посягають на фінансову безпеку держави, у тому числі виявляти схеми відмивання доходів, здобутих унаслідок ухилення від сплати податків.[15]

Важливою складовою державної системи контролю є Державна аудиторська служба України (Держаудитслужба), яка діє на підставі Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 року № 43. Цей орган здійснює державний фінансовий контроль, у тому числі аудит податкових надходжень і витрат, що мають податкове походження. Держаудитслужба виявляє факти зловживань, перевіряє ефективність адміністрування податків і розробляє пропозиції щодо усунення виявлених порушень.

Значну роль у забезпеченні податкової дисципліни відіграє також Міністерство фінансів України. Згідно з Положенням, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 року № 375, Мінфін здійснює формування державної фінансової політики, координує діяльність ДПС і БЕБ, забезпечує методичне керівництво з питань обліку, звітності та фінансового контролю. Саме Мінфін розробляє законопроекти, що регулюють податкову сферу, та впроваджує сучасні системи електронного адміністрування податків.

Суттєвий внесок у протидію податковим порушенням здійснюють судові органи. Адміністративні суди розглядають спори між платниками податків і податковими органами щодо оскарження податкових повідомлень-рішень, штрафних санкцій і рішень про блокування податкових накладних. Судова практика останніх років демонструє тенденцію до більшої збалансованості між фіскальними інтересами держави та правами платників податків. Наприклад, у постанові Верховного Суду від 27 лютого 2023 року у справі № 826/21164/21 суд став на бік платника, визнавши неправомірним рішення податкового органу про застосування штрафних санкцій через помилки у декларації, які не призвели до заниження податкового зобов'язання.[20]

У сучасних умовах дедалі більшого значення набуває взаємодія між державними органами та міжнародними інституціями. Україна бере участь у системі автоматичного обміну податковою інформацією (CRS) та виконує зобов'язання за Конвенцією ОЕСР про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах. Це дозволяє виявляти випадки ухилення через офшорні схеми та забезпечує прозорість фінансових операцій.

Отже, система органів, що здійснюють боротьбу з податковими порушеннями, в Україні має багаторівневу структуру і включає адміністративні, контролюючі, правоохоронні та судові інституції. Їх взаємодія забезпечує комплексний підхід до запобігання, виявлення та притягнення до відповідальності осіб, які порушують податкове законодавство. Водночас ефективність цієї системи потребує подальшого зміцнення через вдосконалення координації між органами, розвиток аналітичних інструментів і підвищення прозорості у сфері податкового контролю.

2.2. Повноваження Бюро економічної безпеки України у сфері податкового контролю

Боротьба з податковими правопорушеннями є складовою частиною державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки. В Україні ключовим органом, на який покладено функції з виявлення, розслідування та запобігання податковим злочинам, є Бюро економічної безпеки України (БЕБ). Його діяльність спрямована на формування аналітичного підходу до протидії ухиленню від сплати податків, зниження рівня тінізації економіки та забезпечення належного рівня фінансової дисципліни.

Правові засади функціонування Бюро економічної безпеки визначені Законом України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28 січня 2021 року № 1150-IX. Відповідно до статті 2 цього Закону, БЕБ є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра

фінансів. Основним завданням органу є запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, що посягають на економічну безпеку держави.[5]

Згідно зі статтею 6 зазначеного Закону, до основних функцій БЕБ належать: здійснення оперативно-розшукової діяльності, проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки, у тому числі ухилення від сплати податків.

У сфері податкового контролю БЕБ має право отримувати доступ до податкових, митних і банківських даних, проводити фінансові аналізи та формувати аналітичні звіти про підозрілі операції. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) та рекомендаціям Європейської комісії щодо реформування податкових розслідувань у державах-членах ЄС.

Закон передбачає, що діяльність БЕБ має бути спрямована передусім на запобігання економічним злочинам, а не лише на їх розслідування. Це положення знайшло відображення і в практиці роботи органу. Наприклад, за результатами аналітичних досліджень у 2024 році БЕБ виявив понад 300 підприємств із ознаками ризиковості, що здійснювали фіктивні операції з податку на додану вартість. Завдяки превентивним заходам діяльність частини таких підприємств була припинена без застосування силових дій, що дозволило попередити втрати бюджету на понад 1,8 млрд гривень.[17]

Поряд із Законом «Про Бюро економічної безпеки України» важливими актами, які регламентують діяльність цього органу, є Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, а також Податковий кодекс України. Так, відповідно до статті 38 Кримінального процесуального кодексу, БЕБ є органом досудового розслідування у справах, передбачених статтями 191, 209, 212, 218-1, 364, 366, 367, 368-3, 368-4 Кримінального кодексу України.[3] Це надає йому повноваження розслідувати широкий спектр податкових і економічних злочинів, зокрема ухилення від

сплати податків, легалізацію доходів, здобутих злочинним шляхом, і службові зловживання у сфері фінансової діяльності.

У статті 72 Податкового кодексу України передбачено, що органи досудового розслідування мають право на запит отримувати від контролюючих органів інформацію щодо платників податків, що становить податкову таємницю, у випадках, коли така інформація необхідна для розслідування кримінальних правопорушень.[2] Таким чином, БЕБ має законні підстави доступу до податкових даних, що є ключовим елементом його аналітичної діяльності.

На відміну від колишньої податкової міліції, яка діяла на підставі положень Податкового кодексу і мала переважно силовий характер, БЕБ функціонує як аналітичний центр. Його основним завданням є побудова системи ризик-аналізу на основі великих масивів даних, що дозволяє своєчасно виявляти схеми ухилення від оподаткування.

У 2023 році орган запровадив інформаційну систему «Економічна безпека», яка об'єднує дані Державної податкової служби, Державної митної служби, Національного банку України та Державної казначейської служби. Це дало змогу значно підвищити ефективність виявлення фіктивних операцій та мінімізувати людський фактор під час перевірок.[18]

Варто відзначити, що діяльність БЕБ спрямована не лише на боротьбу з великими схемами ухилення, а й на виявлення системних недоліків у роботі державних інституцій. У 2024 році за результатами перевірок було виявлено низку випадків неправомірного використання податкових пільг окремими підприємствами оборонного комплексу. За підсумками розслідування, кілька посадових осіб було притягнуто до кримінальної відповідальності за статтею 364 КК України (зловживання владою або службовим становищем), а державі повернуто понад 400 млн грн.[17]

Науковці наголошують, що створення БЕБ є важливим етапом у реформуванні податкової системи України. Так, І. Бабін вважає, що запровадження аналітичного підходу до боротьби з податковими злочинами є

кроком до європейської моделі економічної безпеки, яка поєднує превентивні та правоохоронні інструменти.

На думку В. Ортинського, ефективність діяльності БЕБ залежить від рівня кадрового забезпечення, політичної незалежності та інтеграції з іншими органами фінансового контролю. Вчений наголошує, що лише за умови реальної аналітичної автономії цей орган зможе уникнути дублювання функцій з податковою та митною службами. [11]

Однак, незважаючи на позитивні зрушення, діяльність БЕБ супроводжується і певними труднощами. Зокрема, експерти вказують на брак узгодженості між законодавчими нормами, що регулюють повноваження органу, та іншими актами податкового й кримінального законодавства. У практиці розслідувань іноді виникають конфлікти компетенцій між БЕБ і Національною поліцією або Службою безпеки України, що ускладнює процес притягнення порушників до відповідальності.

Крім того, в умовах воєнного стану орган зіткнувся з необхідністю адаптації своєї роботи до нових викликів. Значна частина податкових правопорушень у 2023-2024 роках була пов'язана із зловживанням гуманітарними вантажами, фіктивними експортно-імпортними операціями та використанням міжнародних платіжних систем для виведення коштів за кордон. У цих умовах БЕБ активно співпрацює з Державною митною службою, НАЗК та банківським сектором з метою виявлення таких схем.

Отже, Бюро економічної безпеки України є ключовим елементом сучасної системи податкового контролю. Його повноваження охоплюють аналітичну, оперативно-розшукову, слідчу та превентивну діяльність, спрямовану на запобігання та розкриття податкових злочинів. Законодавче забезпечення діяльності органу, його функціональна незалежність і цифровізація процедур створюють підґрунтя для формування ефективної, прозорої та професійної системи захисту економічних інтересів держави. Разом з тим, на думку науковців, подальше вдосконалення правового статусу БЕБ потребує чіткого узгодження його повноважень із іншими правоохоронними органами,

посилення аналітичного потенціалу та забезпечення невторчання політичних факторів у його діяльність. Реалізація цих умов дозволить перетворити БЕБ на справді сучасний інструмент фінансової безпеки держави та ефективної протидії ухиленню від сплати податків.

РОЗДІЛ 3. Проблеми та напрями вдосконалення протидії ухиленню від сплати податків

3.1. Стан та тенденції податкових правопорушень в Україні

Сучасний стан податкових правопорушень в Україні характеризується складними й суперечливими тенденціями, що зумовлені як внутрішніми економічними факторами, так і зовнішніми викликами, зокрема війною, економічною нестабільністю, високим рівнем тінізації економіки та недостатньою ефективністю податкового адміністрування. Податкові порушення залишаються однією з основних загроз фінансовій безпеці держави, оскільки вони безпосередньо впливають на обсяги бюджетних надходжень, формування соціальних фондів і реалізацію державних програм.

Згідно з даними Міністерства фінансів України, у 2024 році втрати державного бюджету від ухилення від сплати податків становили близько 5,8 % ВВП, що еквівалентно понад 250 млрд гривень. Основними джерелами цих втрат залишаються тіньова економіка, фіктивне підприємництво, використання офшорних схем, незаконне відшкодування податку на додану вартість (ПДВ) та заниження податкових зобов'язань через маніпуляції з трансфертним ціноутворенням.[16]

Однією з ключових тенденцій останніх років є поступове зростання частки аналітичних правопорушень, коли порушники використовують прогалини у податковому законодавстві, цифрові інструменти та схеми оптимізації, які складно виявити традиційними методами контролю. Наприклад, у 2023–2024 роках значно поширилися випадки використання криптовалют для мінімізації податкових зобов'язань, а також ухилення через операції з нерезидентами у низькоподаткових юрисдикціях.

За інформацією Бюро економічної безпеки України, у 2024 році було зареєстровано понад 2700 кримінальних проваджень за статтею 212 Кримінального кодексу України (ухилення від сплати податків, зборів, інших

обов'язкових платежів), з яких понад 600 стосувалися схем фіктивного відшкодування ПДВ. Загальна сума встановлених збитків перевищила 9 млрд гривень. Водночас ефективність розслідувань залишається невисокою лише близько 15 % справ було передано до суду, що свідчить про наявність системних проблем у механізмі доведення умислу платника та збирання доказів.[17]

Серед поширених схем ухилення від оподаткування можна виокремити:

- створення фіктивних підприємств, через які здійснюється «конвертація» коштів у готівку або формування фіктивного податкового кредиту;
- завищення витрат для заниження бази оподаткування;
- використання так званих «скруток» при адмініструванні ПДВ, коли податкові накладні виписуються без фактичного постачання товарів;
- використання іноземних компаній у низькоподаткових юрисдикціях для виведення прибутків за кордон;
- ухилення шляхом неповного або несвоєчасного подання звітності.

За оцінками Державної податкової служби, у 2024 році частка тіньової економіки становила близько 28 % ВВП, що є нижчим показником порівняно з 2020 роком 31 %, але все ще значно перевищує рівень розвинених європейських країн 10-15 %. Найбільший рівень тінізації спостерігається у сфері торгівлі, будівництва, паливно-енергетичному секторі та сільському господарстві.

Значним викликом залишається проблема незаконного відшкодування ПДВ. За даними Державної аудиторської служби України, у 2023 році під час перевірок було виявлено понад 5 млрд гривень неправомірно заявлених до відшкодування сум. Основними порушеннями є фіктивне формування податкового кредиту, подання недостовірних документів і маніпулювання операціями між пов'язаними особами.[18]

У практиці Бюро економічної безпеки зафіксовано численні випадки ухилення від оподаткування у сфері паливно-енергетичного комплексу. Зокрема, у серпні 2024 року органом було викрито масштабну схему ухилення від сплати акцизного податку при реалізації пального, внаслідок якої державі завдано

збитків на понад 1,2 млрд гривень. Завдяки спільним діям БЕБ, Державної податкової служби та прокуратури частину коштів було повернуто до бюджету.[17]

Серед позитивних тенденцій останніх років можна відзначити посилення аналітичного контролю з боку державних органів. Впровадження системи автоматизованого моніторингу податкових ризиків (СМПР), передбаченої Постановою Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 року № 1165, дозволило оперативно блокувати податкові накладні, що мають ознаки фіктивності. У 2024 році завдяки роботі цієї системи було запобігти відшкодуванню ПДВ на суму понад 3 млрд гривень.[19]

Водночас, на думку науковців, наявні результати державної політики у сфері протидії податковим правопорушенням не можна вважати достатніми. Зокрема, М. Мельник зазначає, що реальна ефективність податкового контролю залишається низькою через недостатню координацію між контролюючими органами, відсутність єдиної бази даних і неефективність судового переслідування.[10] Науковець наголошує, що система покарання за податкові злочини часто не забезпечує принципу невідворотності відповідальності, оскільки більшість справ завершується угодами або закриттям провадження.

Іншу позицію висловлює В. Андрущенко, який підкреслює, що підвищення ефективності боротьби з податковими правопорушеннями можливе лише за умови поєднання каральних і превентивних методів.[13] На його думку, пріоритетом має бути формування податкової культури платників, підвищення рівня довіри до податкових органів і спрощення процедур сплати податків. Занадто репресивна політика, навпаки, стимулює розвиток тіньових схем.

Серед міжнародних тенденцій, що впливають на Україну, слід відзначити посилення глобальної співпраці у сфері обміну податковою інформацією. У 2024 році Україна приєдналася до системи автоматичного обміну податковими даними (CRS), що дозволяє отримувати інформацію про іноземні рахунки українських резидентів і, відповідно, виявляти факти ухилення через офшорні юрисдикції. Це є важливим кроком у контексті імплементації Плану BEPS (Base

Erosion and Profit Shifting), спрямованого на запобігання розмиванню податкової бази.[19]

Підсумовуючи, можна стверджувати, що податкові правопорушення в Україні залишаються масштабним і системним явищем, що створює загрозу економічній стабільності держави. Попри позитивні зміни, зокрема створення Бюро економічної безпеки, цифровізацію податкового адміністрування та розширення міжнародної співпраці, рівень податкової дисципліни залишається недостатнім. Ефективна протидія цим явищам потребує удосконалення законодавчої бази, посилення аналітичних інструментів контролю, реформування судової практики та формування високого рівня податкової культури серед платників. Лише поєднання превентивних і правоохоронних механізмів може забезпечити реальне зниження рівня податкових правопорушень і підвищення фінансової безпеки України.

3.2. Шляхи підвищення ефективності протидії податковим зловживанням

Проблема підвищення ефективності протидії податковим зловживанням є однією з ключових у системі забезпечення економічної та фінансової безпеки держави. Вона потребує комплексного підходу, який поєднує вдосконалення законодавчої бази, інституційних механізмів контролю, аналітичних інструментів і підвищення правової культури платників податків. Наукова думка в цій сфері підкреслює, що формальне посилення контролю не завжди веде до підвищення податкової дисципліни де ефективність досягається лише за умови збалансування фіскальної функції держави з інтересами платників.

Одним із головних напрямів удосконалення системи податкового контролю є гармонізація нормативно-правового регулювання. Податкове законодавство України залишається складним, а в окремих положеннях є суперечливим. Це створює умови для зловживань, коли платники використовують неоднозначність норм для мінімізації податкових зобов'язань.

На думку М. Мельника, проблема полягає не стільки у відсутності санкцій, скільки в нечіткості правових критеріїв, за якими можна відрізнити правомірну оптимізацію оподаткування від незаконного ухилення.[10] Науковець пропонує запровадження чітких дефініцій понять «податкове ухилення» та «уникнення оподаткування» на рівні Податкового кодексу України, що дозволило б однозначно розмежувати ці явища.

Законодавчі зміни мають бути спрямовані також на вдосконалення механізмів взаємодії між органами, які здійснюють контроль і розслідування податкових правопорушень. Нині спостерігається дублювання повноважень між Державною податковою службою, Бюро економічної безпеки України, Національною поліцією та Службою безпеки України, що знижує ефективність державної політики у сфері податкової безпеки.

Як зазначає В. Ортинський, необхідна чітка регламентація компетенцій цих органів, єдина методологія збору доказів та інформаційна інтеграція баз даних, що дозволить усунути бюрократичні бар'єри й підвищити оперативність реагування на податкові порушення.[11]

Важливою умовою підвищення ефективності боротьби з податковими зловживаннями є розвиток аналітичних методів контролю. У сучасних умовах традиційні перевірки поступаються місцем ризик-орієнтованому підходу, який базується на використанні цифрових технологій і великих даних. Створення аналітичних центрів при Бюро економічної безпеки та Державній податковій службі, впровадження автоматизованих систем моніторингу ризиків при адмініструванні ПДВ, а також використання алгоритмів машинного аналізу дозволяють своєчасно виявляти підозрілі транзакції й фіктивні операції.

У Постанові Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 року № 89 передбачено впровадження автоматизованої системи оцінки ризиків, що вже продемонструвала ефективність у попередженні незаконного відшкодування податку на додану вартість.

Науковці наголошують, що цифровізація контролю не повинна перетворюватися на формальний засіб тиску на бізнес. І. Бабін зазначає, що

автоматизація має супроводжуватися створенням прозорих правил ризик-аналізу, зрозумілих для платників, та ефективними процедурами оскарження рішень податкових органів. Без таких гарантій електронні інструменти можуть перетворитися на джерело зловживань і знизити рівень довіри до держави.[12]

Ще одним напрямом удосконалення системи є підвищення кваліфікації кадрів і розвиток інституційного потенціалу контролюючих органів. Досвід країн Європейського Союзу свідчить, що ефективна податкова служба не може функціонувати без постійного навчання працівників, упровадження сучасних методик фінансового розслідування та аналітичного аудиту. Українські реалії показують, що значна частина податкових перевірок залишається формальною, а зібрані матеріали нерідко не витримують судової перевірки через порушення процесуальних вимог. Це свідчить про необхідність створення системи професійної підготовки аналітиків і слідчих, орієнтованої на європейські стандарти доказування.

Окрім правових і організаційних аспектів, не менш важливим є формування культури добровільної сплати податків. Як підкреслює В. Андрущенко, головною передумовою ефективної податкової системи є не суворість покарання, а рівень податкової свідомості громадян. Довіра до податкових органів, прозорість процедур, справедливість розподілу податкового навантаження і саме ці чинники формують мотивацію платників до чесного виконання своїх обов'язків.[13] З огляду на це, необхідно розвивати інформаційно-просвітницькі кампанії, спрямовані на пояснення платникам податків їхніх прав та обов'язків, а також переваг законного ведення бізнесу.

Необхідним кроком у контексті підвищення ефективності протидії податковим зловживанням є подальше впровадження міжнародних стандартів прозорості. Україна вже приєдналася до Програми ОЕСР BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) і системи автоматичного обміну податковою інформацією (CRS). Ці інструменти дозволяють виявляти транснаціональні схеми ухилення від оподаткування, зокрема через офшорні юрисдикції, і забезпечують міжнародну координацію податкової політики. [19]

Як зазначає Л. Левченко, участь України у BEPS створює нові можливості для запровадження прозорих правил трансфертного ціноутворення, однак водночас вимагає посилення спроможності національних інституцій у сфері міжнародного податкового обміну.[14]

Суттєвим напрямом реформ має стати зміцнення незалежності Бюро економічної безпеки України як центрального аналітичного органу. Закон «Про Бюро економічної безпеки України» визначає, що БЕБ має діяти незалежно від політичного впливу та координуватися через Міністерство фінансів, однак практика свідчить про певну залежність від політичної кон'юнктури.

Для забезпечення реальної ефективності необхідно закріпити інституційну автономію органу, запровадити незалежну процедуру відбору керівництва, а також систему зовнішнього аудиту результатів його діяльності. На думку М. Кучера, така модель відповідатиме європейським принципам good governance, коли контрольні інституції функціонують прозоро, професійно та з мінімальним втручанням політичних чинників.[15]

Не менш важливою є необхідність зміцнення судової практики у сфері податкових спорів. Судова система має забезпечувати баланс між фіскальними інтересами держави та правами платників податків. Вирішення спорів у межах адміністративного судочинства має бути не лише законним, але й прогнозованим, що забезпечить стабільність правозастосування.

Верховний Суд у рішенні від 14 березня 2023 року у справі № 826/1234/21 наголосив, що несвоєчасна сплата податку не завжди свідчить про наявність умислу платника, якщо доведено об'єктивні причини, які перешкоджали виконанню зобов'язань. Така практика свідчить про поступовий перехід до європейських стандартів судового контролю, заснованих на принципах пропорційності й добросовісності.

Науковці також підкреслюють важливість підвищення прозорості діяльності податкових органів. Відкритість процедур, оприлюднення статистичних звітів про результати перевірок, створення публічних баз даних щодо ефективності адміністрування податків сприятимуть формуванню

громадського контролю. Підзвітність органів влади у сфері фінансової політики є ключовим чинником запобігання корупційним ризикам та забезпечення довіри до системи оподаткування.

Отже, підвищення ефективності протидії податковим зловживанням має ґрунтуватися на поєднанні трьох основних компонентів, а саме законодавчої ясності, аналітичної спроможності та суспільної довіри. Комплексна модернізація податкової системи, спрямована на узгодження норм Податкового кодексу, посилення інституційної незалежності контролюючих органів, впровадження сучасних технологій і підвищення правосвідомості громадян, створить підґрунтя для зниження рівня тінізації економіки.

Як справедливо зауважує І. Бабін, реальна боротьба з податковими порушеннями починається не з каральних дій, а з побудови системи, у якій платити податки стає простіше, ніж ухилятися від них. [12] Такий підхід має стати стратегічним орієнтиром державної політики України у сфері забезпечення податкової безпеки.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження проблеми протидії податковим правопорушенням та ухиленню від сплати податків було з'ясовано, що податкова безпека є одним із ключових елементів економічної стабільності держави. Від ефективності механізмів податкового контролю залежить не лише наповнення бюджету, а й рівень довіри громадян до державних інститутів, інвестиційна привабливість країни та загальний стан соціально-економічного розвитку.

Сучасна система протидії податковим порушенням в Україні пройшла складний шлях становлення від фрагментарного контролю податкової міліції до створення комплексного аналітичного органу Бюро економічної безпеки України. Проте навіть після реформування зберігаються суттєві проблеми, зокрема дублювання функцій між різними органами, нестача кваліфікованих кадрів, низька ефективність досудового розслідування та неузгодженість між адміністративною й кримінальною відповідальністю.

У ході аналізу чинного законодавства встановлено, що нормативно-правова база протидії ухиленню від сплати податків є досить розвиненою та охоплює Конституцію України, Податковий кодекс, Кримінальний кодекс, Кодекс України про адміністративні правопорушення, а також низку спеціальних законів, зокрема Закон «Про Бюро економічної безпеки України» та Закон «Про основні засади державного фінансового контролю в Україні». Разом із тим, окремі положення потребують вдосконалення, оскільки не завжди чітко розмежовують поняття «оптимізація» та «ухилення», що призводить до неоднозначного правозастосування.

Дослідження показало, що найбільш поширеними формами податкових правопорушень залишаються фіктивне підприємництво, заниження бази оподаткування, незаконне відшкодування ПДВ, зловживання податковими пільгами, маніпулювання трансфертним ціноутворенням та використання офшорних схем. За даними Бюро економічної безпеки, лише у 2024 році було виявлено податкових правопорушень на понад 9 млрд грн. Це свідчить про масштабність проблеми та її системний характер.

Особливу роль у системі боротьби з податковими злочинами відіграє Бюро економічної безпеки України, яке стало першим органом, що поєднав функції аналітичної, правоохоронної та превентивної діяльності. Його створення є суттєвим кроком у напрямі європейської моделі податкової безпеки, де основний акцент робиться не на каральних заходах, а на попередженні порушень через глибокий аналіз фінансових операцій. Однак подальший розвиток БЕБ потребує зміцнення інституційної незалежності, стабільного фінансування, формування аналітичної культури та підвищення прозорості діяльності.

Перспективи удосконалення системи протидії податковим зловживанням полягають у кількох взаємопов'язаних напрямках. По-перше, необхідно гармонізувати податкове законодавство із міжнародними стандартами ОЕСР, зокрема у межах програми BEPS. По-друге, потрібно забезпечити ефективну координацію між податковими, митними, фінансовими та правоохоронними органами, створивши єдину інформаційну платформу для аналізу ризиків. По-третє, важливим є розвиток аналітичних інструментів, використання технологій штучного інтелекту для виявлення підозрілих транзакцій і запобігання незаконним схемам.

Підсумовуючи результати дослідження, можна дійти висновку, що протидія податковим правопорушенням це не лише питання законодавчої жорсткості чи посилення контролю. Йдеться про створення цілісної системи, у якій державні органи діють узгоджено, платники податків усвідомлюють відповідальність перед суспільством, а податкова політика базується на принципах справедливості, прозорості та стабільності. Тільки такий підхід забезпечить сталий розвиток держави, зміцнення її фінансової системи та підвищення рівня економічної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Податковий кодекс України : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
5. Про Бюро економічної безпеки України: Закон України від 28 січ. 2021 р. № 1150-IX *Голос України*. 2021. № 24.
6. Про основні засади державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26 січ. 1993 р. № 2939-XII *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 13. Ст. 110.
7. Про затвердження Положення про Державну податкову службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 6 берез. 2019 р. № 227 *Урядовий кур'єр*. 2019.
8. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 3 лют. 2016 р. № 43 *Урядовий кур'єр*. 2016.
9. Про затвердження Порядку функціонування автоматизованої системи моніторингу ризиків при адмініструванні ПДВ: постанова Кабінету Міністрів України від 24 лют. 2021 р. № 89 *Офіційний вісник України*. 2021. № 17.
10. Мельник М. І. Податкові правопорушення: теоретичні та практичні аспекти : монографія. Київ: Нац. академія ДПС України, 2020. 312 с.
11. Ортинський В. Л. Податкове право України: навч. посіб. Львів: ЛьвДУВС, 2021. 398 с.

12. Бабін І. І. Протидія ухиленню від сплати податків: проблеми правового регулювання та напрями вдосконалення. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 264 с.
13. Андрущенко В. Л. Податкові злочини: проблеми кваліфікації та протидії: монографія. Харків: Право, 2019. 280 с.
14. Левченко Л. В. Міжнародні стандарти протидії податковим ухиленням та їх імплементація в Україні *Вісник фінансового права*. 2023. № 2. С. 47–56.
15. Кучер М. О. Інституційна незалежність органів фінансового контролю як чинник забезпечення економічної безпеки *Юридична Україна*. 2022. № 9. С. 34–42.
16. Міністерство фінансів України. Офіційний звіт про виконання державного бюджету за 2024 рік. Київ, 2025. [Електронний ресурс] URL: <https://mof.gov.ua>. (дата звернення 25.09.2025)
17. Бюро економічної безпеки України. Звіт про діяльність за 2024 рік. Київ, 2025. [Електронний ресурс] URL: <https://beb.gov.ua>. (дата звернення 25.09.2025)
18. Державна податкова служба України. Аналітична довідка про стан податкової дисципліни за 2024 рік. Київ, 2025. [Електронний ресурс] URL: <https://tax.gov.ua>. (дата звернення 25.09.2025)
19. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Програма BEPS: рекомендації щодо запобігання розмиванню податкової бази та переміщенню прибутків. Париж, 2023. [Електронний ресурс] URL: <https://www.oecd.org>. (дата звернення 25.09.2025)
20. Верховний Суд. Постанова від 14 берез. 2023 р. у справі № 826/1234/21 [Електронний ресурс] URL: <https://supreme.court.gov.ua>. (дата звернення 25.09.2025)